

નફાની ગંગા અને રોકાણનો દુષ્કાળ!

‘આર્થિક સર્વેક્ષણ’ દ્વારા અત્યંત ગંભીર અને ચિંતન માગી લે તે વિષય પર સરકારની લાલબત્તી

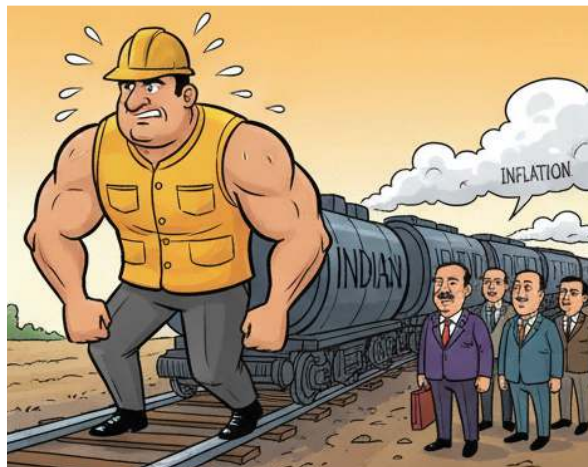
(ભા)

રતીય અર્થતંત્રના આકાશમાં જુડીપીના આંકડાઓ ભલે ચમકતા હોય, પણ જમીની સ્તરે ખાનગી રોકાણનું એન્જિન હજુ પણ હાંફી રહ્યું છે. આર્થિક સર્વેક્ષણે કોર્પોરેટ જગતને અરીસો બતાવ્યો છે, પરંતુ પ્રશ્ન એ છે કે શું આ નીરસતા પાછળ માત્ર ડર છે કે પછી કોઈ ગહન માળખાગત ખામી? કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલા આર્થિક સર્વેક્ષણમાં એક સ્પષ્ટ વિરોધાભાસ જોવા મળ્યો છે. ૨૦૧૯માં સરકારે કોર્પોરેટ ટેક્સમાં જે ઐતિહાસિક ઘટાડો કર્યો હતો, તેનો મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય ખાનગી રોકાણને પ્રોત્સાહન આપવાનો હતો. પાંચ વર્ષ પછી, પરિણામ શું આવ્યું? કંપનીઓના નફા આસમાને પહોંચ્યા, તેમની બેલેન્સ શીટમાંથી દેવાનો બોજ હળવો થયો, બેંકો પાસે ધિરાણ આપવા માટે પૂરતા નાણાં છે, તેમ છતાં નવા પ્રોજેક્ટ્સ કે ઉત્પાદન ક્ષમતા વધારવા માટે ખાનગી ક્ષેત્રની ‘ભૂખ’ જાગી રહી નથી.

ભારતીય અર્થતંત્રના વાર્ષિક રિપોર્ટ કાર્ડ સમાન ‘આર્થિક સર્વેક્ષણ’ એ આ વખતે એક અત્યંત ગંભીર અને ચિંતન માગી લે તેવા વિષય પર લાલબત્તી ધરી છે. ખાસ કરીને ભારતીય કોર્પોરેટ જગત એટલે કે ‘ભારત ઇન્ફ.’ની રોકાણ પ્રત્યેની નીરસતા. સરકારે સ્પષ્ટ કર્યું છે કે દેશના આર્થિક વિકાસનું એન્જિન ગણાતા ખાનગી ક્ષેત્ર પાસે અત્યારે પૂરતા નાણાં છે, બેલેન્સ શીટ મજબૂત છે, પણ નવા પ્રોજેક્ટ્સ કે ઉત્પાદન ક્ષમતા વધારવા માટે જે ‘ભૂખ’ હોવી જોઈએ, તેનો અભાવ દેખાઈ રહ્યો છે.

ગ્રોથ રેટ અને જુડીપીના આંકડાઓ વચ્ચે આર્થિક સર્વેક્ષણે એક કડવું સત્ય રજૂ કર્યું છે. ભારતીય કંપનીઓના નફા રેકોર્ડ સ્તરે છે, પરંતુ જ્યારે દેશના ભવિષ્યમાં રોકાણ કરવાની વાત આવે છે, ત્યારે ‘ભારત ઇન્ફ.’ સંકોચ અનુભવી રહ્યું છે. શું આ માત્ર આર્થિક પ્રશ્ન છે કે પછી આત્મવિશ્વાસનો અભાવ? છેલ્લા કેટલાક વર્ષોથી ભારતીય અર્થતંત્રને ગતિ આપવાનું કામ મુખ્યત્વે કેન્દ્ર સરકાર કરી રહી છે. સરકારે પોતાના ‘મૂડીગત ખર્ચ’માં ધરપ્ત વધારો કર્યો છે. રસ્તાઓ, રેલવે, બંદરો અને એરપોર્ટ જેવા ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર પાછળ લાખો-કરોડ રૂપિયા ખર્ચવામાં આવ્યા છે. સરકારની ગણતરી એવી હતી કે સરકાર જ્યારે ખર્ચ કરશે, ત્યારે તેને જોઈને ખાનગી કંપનીઓ પણ ઉત્સાહિત થશે અને રોકાણના મેદાને ઉતરશે, જેને અર્થશાસ્ત્રમાં ‘Crowding-in’ કહેવામાં આવે છે. પરંતુ, આર્થિક સર્વેક્ષણના આંકડા દર્શાવે છે કે આ ‘Crowding-in’ ધાર્યા મુજબ થઈ રહ્યું નથી.

સૌથી મોટો વિરોધાભાસ એ છે કે ભારતીય કંપનીઓની આર્થિક સ્થિતિ અત્યારે પહેલા કરતા ઘણી સારી છે. ૨૦૧૯માં કોર્પોરેટ ટેક્સમાં કરાયેલો ઘટાડો અને તાજેતરના વર્ષોમાં થયેલા બેંકિંગ સુધારાને કારણે કંપનીઓના દેવા ઘટ્યા છે અને નફો વધ્યો છે. તેમ છતાં, કંપનીઓ નવા કારખાના નાખવા કે ટેકનોલોજી પાછળ ખર્ચ કરવાને બદલે નાણાં બચાવી રહી છે અથવા ડિવિડન્ડ વહેંચી રહી છે. સર્વેક્ષણ પૂછે છે: જો અત્યારે નહીં, તો ક્યારે?

» ભારત ઇન્ફ. ની ‘વેઈટ એન્ડ વોય’ નીતિ સામે સરકાર ખફા,

» ભારત ઇન્ફ. અત્યારે જોખમ લેતા ડરશે, તો તે ૨૦૪૭ના ‘વિકસિત ભારત’ના લક્ષ્યાંક માટે સૌથી મોટું અવરોધ સાબિત થશે

» હવે સમય છે કે ખાનગી ક્ષેત્ર માત્ર પોતાના ‘નફા’ને બદલે દેશના ‘પ્રગતિ’માં સક્રિય ભાગીદાર બને

ખાનગી ક્ષેત્રના આ સંકોચ પાછળ કેટલાક મહત્વના કારણો જવાબદાર હોઈ શકે છે. જેમ કે - વપરાશની અછત. કંપનીઓ ત્યારે જ રોકાણ કરે છે જ્યારે તેમને લાગે કે બજારમાં ખરીદનારા તૈયાર છે. ગ્રામીણ ભારતમાં માગ હજુ પણ નબળો છે. મોંઘવારીને કારણે સામાન્ય માણસની ખર્ચ ઘટી રહી છે, જેની સીધી અસર માગ પર પડે છે. બીજું છે - વૈશ્વિક અનિશ્ચિતતા. યુદ્ધો, સપ્લાય ચેઈનમાં વિક્ષેપ અને વિકસિત દેશોમાં આવતી મંદીને કારણે ભારતીય નિકાસકારો સાવચેતીભર્યું વલણ અપનાવી રહ્યા છે. ત્રીજું છે - ક્ષમતાનો ઉપયોગ. ઘણી કંપનીઓ માને છે કે તેમની હાલની ઉત્પાદન ક્ષમતા હજુ સંપૂર્ણ વપરાઈ નથી, તેથી નવું રોકાણ અત્યારે જોખમી લાગે છે.

આ ઉપરાંત, રોજગાર પર પડતી સીધી અસર. ખાનગી રોકાણ અને રોજગાર વચ્ચે સીધો સંબંધ છે. સરકાર ભલે ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર બનાવે, પણ લાખો યુવાનોને નોકરીઓ તો ખાનગી ક્ષેત્ર જ આપી શકે છે. જ્યારે કંપનીઓ નવા પ્રોજેક્ટ્સ નથી

લાવતી, ત્યારે નવી નોકરીઓનું સર્જન અટકી જાય છે. ભારત જેવી વસ્તી ધરાવતા દેશ માટે આ એક ગંભીર સામાજિક-આર્થિક સંકટ બની શકે છે. સર્વેક્ષણ આ બાબતે કંપનીઓને તેમની સામાજિક જવાબદારી પણ યાદ અપાવે છે.

૨૦૪૭ સુધીમાં ભારતે વિકસિત રાષ્ટ્ર બનાવવાનું જે સપનું જોયું છે, તે માત્ર સરકારી ખર્ચના જોરે પૂરું ન થઈ શકે. એશિયાના અન્ય સફળ દેશો (જેમ કે ચીન કે દક્ષિણ કોરિયા)નો ઇતિહાસ જોઈએ તો ત્યાં ખાનગી ક્ષેત્રે મોટા પાયે રોકાણ કરીને અર્થતંત્રને ગતિ આપી હતી. ભારતમાં પીએલઆઈ (પ્રોડક્શન લિન્ક્ડ ઇન્વેસ્ટમેન્ટ) જેવી સ્કીમો આપવા છતાં જો રોકાણ ન આવે, તો નીતિ ઘડવૈયાઓએ પોતાની રણનીતિ પર પુનર્વિચાર કરવો પડશે.

આર્થિક સર્વેક્ષણનો આ સુર એક પ્રકારનો ‘પ્રેમભર્યો ઠપકો’ છે. સરકાર કહી રહી છે કે અમે ટેક્સ ઘટાડ્યા, બેંકો સાફ કરી, ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર આપ્યું, હવે બોલ તમારા કોર્ટમાં છે. પરંતુ અહીં એક વિશ્લેષણાત્મક પ્રશ્ન એ પણ થાય છે કે શું માત્ર સપ્લાય સાઈડ (કંપનીઓને સવલત આપવી)થી કામ ચાલશે?

કદાચ સમય આવી ગયો છે કે સરકાર ‘ડિમાન્ડ સાઈડ’ (ગ્રાહકની ખરીદશક્તિ વધારવી) પર વધુ ધ્યાન આપે. જો મધ્યમ વર્ગ અને ગ્રામીણ જનતાના હાથમાં વધુ નાણાં હશે, તો વપરાશ વધશે. અને જ્યારે વપરાશ વધશે, ત્યારે કોઈપણ કંપનીને રોકાણ કરવા માટે કોઈના આગ્રહની જરૂર નહીં પડે, નફો તેમને આપોઆપ ખેંચી લાવશે.

ભારત ઇન્ફ.ની રોકાણ પ્રત્યેની નીરસતા એ અર્થતંત્ર માટે ‘વેક-અપ કોલ’ છે. આર્થિક સર્વેક્ષણે અરીસો બતાવ્યો છે કે અર્થતંત્રના તમામ એન્જિન એકસાથે ચાલવા જરૂરી છે. સરકારી ખર્ચ એ ‘બૂસ્ટર ડોઝ’ હોઈ શકે, પણ મુખ્ય ખોરાક તો ખાનગી રોકાણ જ છે. જો ભારતને વિશ્વની ત્રીજી સૌથી મોટી અર્થવ્યવસ્થા બનવું હોય, તો કોર્પોરેટ જગતે પોતાની ‘વેઈટ એન્ડ વોય’ની નીતિ ત્યજીને સાહસ બતાવવું પડશે.

એવું સ્પષ્ટ છે કે - કોર્પોરેટ સેક્ટરની મજબૂત બેલેન્સ શીટ રોકાણમાં રૂપાંતરિત થતી નથી. સરકાર લાંબા સમય સુધી એકલી અર્થતંત્રને ખેંચી શકશે નહીં; ખાનગી ક્ષેત્રે જવાબદારી લેવી પડશે. રોકાણ ઘટશે તો બેરોજગારી વધશે, જે ડેમોગ્રાફિક ડિવિડન્ડને નુકસાન પહોંચાડશે. માત્ર કંપનીઓને રાહત આપવાને બદલે લોકોની ખરીદશક્તિ વધારવા પર ભાર આપવાની જરૂર છે.

આર્થિક સર્વેક્ષણ ૨૦૨૪-૨૫ એ ભારતીય કોર્પોરેટ જગત માટે એક ચેતવણી છે. આત્મવિશ્વાસ માત્ર આંકડાઓથી નથી આવતો, તે ભવિષ્યની તકો જોવાથી આવે છે. જો ભારત ઇન્ફ. અત્યારે જોખમ લેતા ડરશે, તો તે ૨૦૪૭ના ‘વિકસિત ભારત’ના લક્ષ્યાંક માટે સૌથી મોટું અવરોધ સાબિત થશે. હવે સમય છે કે ખાનગી ક્ષેત્ર માત્ર પોતાના ‘નફા’ને બદલે દેશના ‘પ્રગતિ’માં સક્રિય ભાગીદાર બને. •

વિકલ્પ

★ દીપક આશર